

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Педагогічний факультет

Кафедра природничо-математичних дисциплін та логопедії

**ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВИХ ВМІНЬ
УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ
ДІАГНОСТИКИ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу 401 групи

Спеціальності 013 Початкова освіта

Спеціалізація: дитяча психологія

Освітньо-професійної(наукової)

програми Початкова освіта

Дісюк Каріна Олександрівна

Керівник к.пед.н., доцент Ільїна Н. В.

Рецензент к.псих.н., доцент Казаннікова О. В.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	6
1.1. Психолінгвістичні основи дослідження комунікативно-мовленнєвої діяльності	6
1.2. Психолого-педагогічна характеристика комунікативно-мовленнєвої діяльності молодших школярів	11
1.3. Особливості комунікативно-мовленнєвої діяльності учнів початкової школи.....	15
РОЗДІЛ 2. ПСИХОЛОГІЧНА ДІАГНОСТИКА КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВИХ ВМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	19
2.1. Методи психодіагностики комунікативно-мовленнєвої діяльності учнів молодших класів.....	19
2.2. Психологічна характеристика рівнів розвитку комунікативно-мовленнєвих вмінь молодших школярів	29
ВИСНОВКИ	33
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	36
ДОДАТКИ	40
Додаток А. Вправи для розвитку комунікаційно-мовленнєвої діяльності...40	
Додаток Б. Психодіагностика рівня розвитку інтелектуальних здібностей дітей 6-7 річного віку, що вступають до школи	44
Додаток В. Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету.....	45
Додаток Г. Довідка про перевірку на текстові збіги у Науковій бібліотеці..46	

ВСТУП

Актуальність теми. В Україні відродження національної школи та реформування освіти стало вимогою теперішнього часу. Зумовлений цей процес змінами у суспільно-політичному житті країни і засвідчений Законом про освіту, Державною національною програмою «Освіта» (Україна XXI століття), концепцією мовної освіти. Як стверджує С. Дорошенко: «формування комунікативно-мовленнєвих умінь – одна з основних проблем сучасної методики навчання мови, оскільки відсутність належної кореляції між теоретичними знаннями і практичними мовленнєвими вміннями позначається на кількісних і якісних характеристиках мовлення, породжує різного типу мовленнєві помилки й недоліки» [3, с. 9]. З метою запобігання таких помилок учнів треба вчити орієнтуватися в конкретній мовленнєвій ситуації, та залежно від неї добирати зміст та мовні засоби для вираження думок, знати правила мовленнєвої поведінки в різних мовленнєвих ситуаціях.

Проблема комунікативно-мовленнєвого розвитку людини досліджувалася в багатьох наукових роботах, зокрема: В. Андрієвської, В. Біблера, М. Бахтіна, А. Богуш, Ф. Гогартен, Г. Коена, Ю. Лотмана, С. Рубінштейна. Сучасні зміни в соціально-економічному, духовному розвитку українського суспільства, прагнення інтегруватися до світового освітнього простору вимагають оптимізації освіти в початковій школі та вдосконалення формування комунікативної компетентності молодших школярів, покращення мовленнєвої підготовки учнів.

Специфіка навчання молодших школярів зумовлена сензитивністю віку учнів до розвитку багатьох видів діяльності, тому формування комунікативної компетентності буде більш ефективним за умови використання міжпредметних зв'язків. Взаємозв'язок шкільної мовної освіти з потребами, які є в реальному житті, розглядався визначними педагогами та лінгвістами XIX століття, такими як: К. Ушинський, Ф. Буслаєв,

І. Срезневський, П. Фортунатов, М. Бунаков, В. Шереметьєвський та інші. Деякі сучасні вітчизняні та зарубіжні вчені методисти відстоюють перебудову шкільного курсу мови, з урахуванням комунікативно-діяльнісного підходу до вивчення мови, наприклад: М. Вашуленко, О. Біляєв, Д. Богоявленський, Л. Симоненкова, В. Капінос, Т. Ладиженська, А. Маркова, В. Мельничайко, Л. Скуратівський, А. Супрун, О. Текучов, Л. Федоренко, О. Купалова та інші.

В основу будь-якої методики покладено досконале вивчення того виду діяльності, навичок чи вмінь, які формуються. Розвиток комунікативно-мовленнєвих вмінь не виняток. Мовлення вперше з'являється ще в ранньому дитинстві у вигляді окремих слів, які ще не мають чіткого граматичного оформлення, але з часом воно ускладнюється та збагачується. Під час процесу мовленнєвої практики дитина оволодіває лексикою та фонетичною будовою слова, вивчає та запам'ятовує нові способи словотворення та закономірності, логіку і композицію висловлювань, відточує виразність свого мовлення. Знання особливостей комунікативно-мовленнєвих вмінь учнів дозволять вчителю початкових класів індивідуалізувати та адаптувати методи навчання відповідно до потреб дітей та досягти кращих результатів навчання. Актуальність зазначеної проблеми обумовила вибір теми дипломної роботи «**Дослідження комунікативно-мовленнєвих вмінь учнів початкових класів засобами психологічної діагностики**».

Метою нашої роботи є вивчення особливостей дослідження комунікативно-мовленнєвих умінь учнів початкових класів засобами психологічної діагностики.

Постановлена мети спонукає до вирішення таких завдань:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну літературу з теми дипломної роботи.
2. Дослідити теоретичні основи вивчення комунікативно-мовленнєвої діяльності молодших школярів.

3. Вивчити методи психодіагностики комунікативно-мовленнєвої діяльності учнів молодших класів.

4. Охарактеризувати особливості комунікативно-мовленнєвих вмінь молодших школярів.

Об'єктом дослідження є процес діагностики комунікативно-мовленнєвих умінь молодших школярів.

Предмет дослідження – методи діагностики комунікативно-мовленнєвої діяльності учнів молодших класів.

Методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної літератури, спостереження, опитування, узагальнення.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися та обговорювалися на засіданні кафедри природничо-математичних дисциплін та логопедії ХДУ та знайшли відображення у публікації «Особливості комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини» у збірці наукових праць студентів «Науково-методичні засади становлення сучасного педагога».

Структура дипломної роботи: дипломна робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1. Психолінгвістичні основи дослідження комунікативно-мовленнєвої діяльності

Одним із видів пізнавальної діяльності є мовленнєва діяльність. Перший підхід до трактування мовленнєвої діяльності – лінгвістичний, пов'язаний з ім'ям Л. Щерби: мовленнєва діяльність розглядається як один з трьох аспектів мови ("психологічна організація", "мовна система", "мовний матеріал"), що охоплює суму окремих актів говоріння й розуміння. Звідси й виокремлення її видів – говоріння, слухання (аудіювання), читання та письмо. Другим підходом до розуміння мовленнєвої діяльності є психологічний підхід (Л. Виготський, О. Леонтьєв), який розглядає її як вид пізнавальної діяльності людини. Відтак, мовленнєва діяльність відображає таку ж структуру, як і будь-яка інша, і має такі характеристики: предметність, цілеспрямованість, мотивованість, ієрархічна (вертикальна) та фазна (горизонтальна) організації. Третій підхід – психолінгвістичний, який досліджує механізми створення висловлювань від самої ситуації спілкування до мовленнєвого наміру, від наміру – до плану, і далі – до семантико-граматичної структури мовлення (О. Леонтьєв) [30, с. 245].

Теорія рівнів мови Ч. Осгуда, теорії Л. Виготського, О. Лурії, М. Жинкіна, О. Леонтьєва відносяться до одних з найбільш відомих теорій виникнення мовлення.

В теорії рівнів мови Ч. Осгуда основною ідеєю є породження мовлення за чотирма рівнями:

- 1) рівень мотиваційний, на якому людина, що говорить, приймає загальні рішення щодо продукування мовлення (говорити чи не говорити; в якій формі говорити; які засоби використовувати; які моделі інформації обрати);

- 2) семантичний рівень, коли мовець виокремлює в реченні певні послідовності слів (функціональні класи);
- 3) рівень послідовностей, його основною одиницею є слово, але не як семантична одиниця, а як комплекс фонетичний (діють механізми розпізнавання звукових, граматичних послідовностей та ін.);
- 4) інтеграційний рівень, основною одиницею якого є склад (тут задіяні моторні механізми кодування та звукове оформлення опрацьованого висловлення).

Психологічна характеристика комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини потребує аналізу всіх її компонентів на різних рівнях: конативний рівень (поведінка), когнітивно-лінгвістичний рівень (свідомість), рівень особистісний (це суб'єктний рівень регуляції, коли людина під час спілкування самовиражається) [8, с. 182].

Взаємозумовленість центральних основ комунікативно-мовленнєвого, а також особистісного розвитку людини показує один з найважливіших законів потенціювання: мовлення, що є вищою психічною функцією, і характеристики особистих досягнень, що помітні в мовленні, починають керувати підструктурою психологічних якостей, які складають власний досвід індивіда. На думку М. С. Вашуленко, досвід «являє собою генетичне ціле, виникає за всіма законами розвитку цілісної особистості і існує у певних формах, і змінюється ця форма існування особистості так само, як змінюються всі інші її структури. Досвід увіходить до контексту існування даної особистості і пов'язаний з лініями її розвитку» [1. с. 51].

Мовлення є діяльністю спілкування, впливу, вираження, повідомлення засобами мови. Тобто, мовлення – це мова в дії. Воно є єдністю спілкування і певного змісту, який позначає й, позначаючи, відображає буття. Мовлення – це форма існування думок, яка є засобом спілкування, формою узагальненого відображення дійсності [5, с. 154]. Отже, мовлення це і засіб спілкування, і частковий випадок діяльності того ж спілкування.

Мовлення це процес спілкування людей між собою за допомогою мови. Під час мовлення реалізуються всі багатства мови, всі виражальні засоби мови. Мова - система звукових і графічних знаків, яка виникла на певному рівні розвитку людства, розвивається і яка має певне соціальне призначення. Її правила нормалізують використання знаків та їх функціонування, як засобів людського спілкування. Мова є найважливішим засобом пізнання та спілкування. Як один з багатьох видів людської діяльності розглядається мовленнєва діяльність і визначається як опосередкований, цілеспрямований мовою і зумовлений спілкуванням процес сприймання і подачі мовленнєвого повідомлення у взаємодії людей один між одним. Мовленнєва діяльність людини включає в себе мову і мовлення як внутрішні засоби та способи реалізації цієї діяльності [22, с. 130]. Так як мовлення є й засобом, й формою спілкування, воно пов'язане безпосередньо з психічними станами та властивостями особистості (прояви почуттів: настрої, тривога, ейфорія, афекти, фрустрація та ін.; вияви уваги: неухважність або зосередженість; вияви волі: розгубленість, рішучість, зібраність; вияви мислення: впевненість або сумнів; прояви уяви: мрії та ін. Ці прояви є відносно сталими моментами у психіці людини й різними способами виражаються під час спілкування. Властивості психіки як її статичні вияви, їх повторність та закріпленість у структурі особистості (цілі, мотиви, наміри, характер, темперамент, здібності, знання, свідомість, наміри тощо) відображаються в мовленні і впливають на мовлення. Всі ці психічні явища напряду пов'язані з мовленням, та обумовлюють його початок та розвиток. Психічною властивістю людини можна назвати й саме мовлення, в якій відображаються психічні стани людини [7, с. 43]. Дуже помітні вони в усному мовленні, завдяки засобам інтонації (темброві, темпові голосу), в лексичних засобах, які підбираються, в лінгвістичних засобах (жестах, міміці, тощо).

Також досліджують мовлення і як мовленнєву компетенцію людини (Г. І. Богін, Н. С. Лейтес, С. Л. Рубінштейн, А. М. Шахнарович). Це здатність до оволодіння мовою і пов'язані з цією здатністю проблеми устрою та

функціонування мовленнєвого апарату; готовність людини до процесу мовлення [6, с. 112]. Мовленнєва компетенція є ширшим поняттям ніж мовна компетенція. Тому що воно охоплює мовну здатність і разом з цим більш точно пояснює процеси оволодіння мовою, забезпечує людині оволодіння й володіння мовленням. Це є особливо важливим для пояснення онтогенезу мовлення та в прикладному аспекті лінгвопедагогіки. Як психічну та психофізіологічну функцію людини визначають мовленнєву діяльність, яка закладена біологічно і генетично, але формується й розвивається соціально завдяки особливій анатомо-фізіологічній та нейрофізіологічній структури особистості. Функція, що дає можливість людській психіці відображувати та узагальнювати зовнішні мовленнєві явища, при цьому переводячи їх в особливі внутрішні мовленнєві коди. Вони вміщують не лише відображену систему мови з усіма її рівнями й елементами, а й ті, що мають психофізіологічну, емоційну, психодинамічну, когнітивну сутність та приводять цю систему в дію, змушують її функціонувати, бути активною та життєвою [18, с. 204].

В психологічних традиціях мовлення визначається як індивідуальна мовленнєва система. Воно являє собою конкретний прояв мовної системи, та є соціальним продуктом. Суб'єкт, що створює в собі мовленнєву систему на основі мовного матеріалу певного колективу, в якому він перебуває, і залежно від сукупності факторів і етапу переробки мовного матеріалу може створювати її несвідомим або свідомим шляхами. Носій мови може вільно володіти рідною мовою на практичному рівні, але можуть виникати труднощі під час вивчення граматики й усвідомлення мовних явищ. Він може легко перейти від самостійно опрацьованої «системи функціональних орієнтирів» до «абстрактної системи мовних понять і перспективних правил» [24, с. 20].

Увага науковців зосереджена на функціональних орієнтирах, що відрізняють природний процес комунікації (аудіювання та говоріння) від цілеспрямованої діяльності людини. Це може бути основою

психолінгводидактичних рекомендацій, які можуть бути ефективними для керування навчальною діяльністю, що пов'язана з дітьми, їх оволодінням мовою. Індивідуальна мовленнєва система, за Л. В. Щербою, є «індивідуальним виявом мовної системи, що виводиться з мовного матеріалу». Мова, що засвоюється завдяки інтуїції, дає змогу носієві мови без отримання спеціальної освіти вільно володіти у повсякденних мовленнєвих ситуаціях великим набором стратегій смислоформування й смислоформування. Мова, що засвоюється шляхом структуризації природної мови, дає можливість людині вербалізувати своє розуміння сутності явищ, ситуацій [25, с. 117].

Отже, індивідуальна мовленнєва система може передбачати як природне мовлення так і діяльність індивіда що структуризує природну мову, що відображає такі самі закономірності, які містяться в мовних матеріалах. Але кожне з них має свою проекцію на мову, свої функції, передбачає різні погляди на одне й те саме мовне явище, і відповідно відпрацьовує свої власні закономірності функціонування відповідних їм процесів.

1.2. Психолого-педагогічна характеристика комунікативно-мовленнєвої діяльності молодших школярів

Орієнтовно-дослідницька і виконавська частина комунікативно-мовної діяльності націлює постійну увагу дитини молодшого шкільного віку на особистість як головний зміст різної інформації в різних видах предметно-практичної діяльності, і це сприяє розвиткові комунікативних властивостей особистості. Орієнтація на людину, комунікативна спрямованість у взаємодії визначає швидке і якісне засвоєння мови, необхідного як інструмента соціального контакту, забезпечує розвиток здібності застосування мови для реальних цілей і задач мовного спілкування. Важливість розуміння дитиною людини як смислоутворюючої частини цілісного образу ситуації взаємодії повинна бути відбита як у завданнях діагностичного плану, так і в змісті психолого-педагогічних впливів корекційних видів роботи.

Як показник інструментальної сторони мовне висловлювання сторони комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини повинно бути відповідним до ситуації спілкування, адже її розуміння визначає тему висловлювань, структуру побудови та зміст мови через підбір лексики, його узгодження і фонетичні властивості мови. Про цей взаємозв'язок треба пам'ятати, адже навчання дітей мовному висловленню представляється в даному підході як основний спосіб корекційної роботи, у якій актуалізується особистісна, соціальна, інтелектуальна активність дитини» [31, с. 381]. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дитини й аналіз його рівня передбачає інтерес до проблеми розуміння молодшим школярем ситуації спілкування і користування мовними засобами висловлювання, що відповідають їй. В розвитку мовного спілкування слід звернути увагу на значимість такого психічного новоутворення як наявність установки на конкретну реакцію, орієнтації дитини на комуніканта, співрозмовника. Для взаєморозуміння і взаємодії під час спілкування є важливим уміння чути, розуміти, бачити, враховувати у своїй мові те, до кого конкретно адресується висловлення.

В аналізі комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини молодшого шкільного віку необхідно також врахувати, що комунікативні властивості мовних висловлень припускають широке використання як мовних (вербальних) засобів, так і невербальних (емоціонально-мімічних засобів спілкування: контакт очей, виразність міміки, посмішка, користування жестами, наявність відповідних рухів стосовно співрозмовника).

Спілкування це передача інформації в різних формах від однієї особи до іншої безпосередньо, або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу. Становлення і засвоєння форм спілкування сприяє появі узагальнених компонентів структури будь-якої діяльності (потреба, мотив, мета, засоби, результат діяльності). Тим самим розвиненість спілкування, сформованість видів взаємодії, окрім «користі для себе» — освоєння не вербальних і мовних засобів, сприяє становленню особливостей протікання всіх специфічно дитячих видів діяльності (предметно-практичної, ігрової, пізнавальної). Беручи до уваги те, що в психічному розвитку дошкільника провідна діяльність завжди тісно пов'язана зі спілкуванням, описуючи кожний період дитинства, не слід обмежуватися вказівкою на провідну діяльність. Не менш важливо проаналізувати і відповідну їй форму спілкування. Тільки в цьому випадку діяльність дитини перестане мати вигляд, як пише М. І. Лісіна, «сплеску активності ізольованого індивіда» і стане у своєму щирому світлі як продукт засвоєння дитиною досвіду оточуючих людей, що переломлюється через її власний досвід і набуває кінцевого змісту і значення завдяки співробітництву з оточуючими людьми.

Якщо брати до уваги спілкування, то можна приблизитися до розуміння «процесів зміни ведучих діяльностей» (М. І. Лісіна). Справа в тім, що спілкуючись по ходу діяльності зі старшими дітьми і особливо з дорослими людьми, дитина діє на рівні, що перевищує її звичайну норму. Точніше кажучи, вона виявляється в межах «зони найближчого розвитку» (Л. С. Виготський), де співробітництво з переважаючими її по досвіду і знанням партнерами допомагає їй реалізувати свої потенційні можливості.

Отже, саме в ході спілкування дитина робить вихід в нові оточення, завдяки спілкуванню готується зміна попередньої діяльності наступною, більш високою за своїм розвитком.

«Динаміка становлення спілкування забезпечує формування, зміну, вдосконалювання і спеціалізацію різних функціональних процесів психіки, які беруть участь у процесі мовоутворення» (М. І. Жинкін, І. А. Зимня, О. О. Леонтьєв) [2, с. 203]. У процесі мовлення дітей розвивається не просто мова, як зазвичай розуміють цей розвиток науковці, відбувається не лише реалізація вроджених процесів. У комунікативно-мовленнєвому розвитку можна спостерігати зміну характерів взаємодії системи невербальних і мовних засобів, які є в розпорядженні дитини і забезпечують їй успішне пізнання та спілкування. Комунікативно-мовленнєвий розвиток демонструє зміну способів використання знакових способів для пізнання і спілкування. У цьому процесі мовленнєвого зростання відбувається оволодіння дитиною соціальними нормами мови. Нормативне оволодіння мовними правилами є важливою умовою вчасного мовленнєво-комунікативного розвитку і подальшого удосконалювання способів взаємодії.

Багато науковців в своїх працях описують вікові особливості оволодіння нормативними вимогами мови (граматичною, семантичною, фонетичною сторонами), наприклад: Л.М. Толстой, К.Д. Ушинский, Є.К. Тихеева, О.М. Гвоздьов, А.П. Усова, А.М. Леушина, Л.А. Пеньєвська, Ф.О. Сохін, Т.Н. Ушакова, Л.Є. Журова, Д.Б. Ельконін.

Саме нормативні можливості мовленнєвих досягнень дітей включені як вікові вимоги до документів і програм освітніх установ.

При цьому мовлення дитини аналізується не у всіх аспектах, а з погляду визначених функцій, що вказують на рівень інтелектуального розвитку: усвідомлення мовлення, розуміння, нормативне оволодіння мовними правилами, лексичне наповнення. Діагностика мовленнєвого розвитку при цьому ведеться головним чином з метою корекції наявних недоліків, а аналіз мовленнєвих досягнень дитини відбиває орієнтацію на

адаптивні критерії розвитку. Підхід до аналізу мовленнєвих досягнень дитини тільки за характеристикою лінгвістичних проявів (звук, слово, граматична категорія) не може пояснити своєчасності, причинності, перевищення або відставання вікових норм, а також наявних труднощів у мовній взаємодії дитини з дорослими й однолітками.

Цілісність у характеристиці психічного розвитку дитини вимагає опису мовленнєвих досягнень у єдності і взаємозв'язку з усіма параметрами, що забезпечують дошкільникові успішність взаємодії з навколишнім світом, характеризують ріст засобів взаємодії. Оволодіння мовною нормою є наслідком сформованості й ускладнення комунікативно-мовної діяльності (форм спілкування: емоційно-особистісного, ситуативно-ділового, внеситуативного). Саме мета спілкування, реалізація особистісно значимої потреби, жадають від дитини удосконалювання й ускладнення знакових засобів (невербальних і мовних).

1.3. Особливості комунікативно-мовленнєвої діяльності учнів початкової школи

В учнів початкових класів формується розгорнута навчальна діяльність (вміння навчатися) через оволодіння організаційними, пізнавальними, логіко-мовленнєвими, та контрольньо-оцінними вміннями і навичками, особистий досвід норм поведінки в соціальному та природному оточеннях, співпраця в різних видах діяльності [11, с. 19]. На цьому етапі освітніми результатами школи є повноцінні навички читання, мовлення, обчислення, узагальнені знання про навколишній світ в його зв'язках та взаємозв'язках, розвинені сенсорні уміння, уява, мислення, здатність творчо самовиражатись, пам'ять, особистісно-ціннісне ставлення до праці, здоров'я, мистецтва, уміння виконувати творчі задачі. Початкова школа має забезпечувати подальше становлення особистості дітей, їх інтелектуальний, соціальний, фізичний розвиток. Виховні, загальнонавчальні і розвивальні функції є пріоритетними в початкових класах.

На думку О. Леонтєва, «у процесі комунікативно-мовленнєвого розвитку формуються вміння визначати комунікативне завдання (чого я хочу досягти), усвідомлювати своє мовлення, робити його довільної форми і вміти адекватно добирати мовні чи мовленнєві засоби для досягнення поставлених цілей» [30, с. 440]. В комунікативно-мовленнєвому розвитку відображено не тільки прогресивні зміни в умінні дитини висловлюватись на основі словника, що розширюється, і оволодіння мовними правилами.

Як зазначає І. Зимня, є ще й такі «види розвитку:

- а) розвиток читання і слухання;
- б) розвиток письма;
- в) характер взаємостосунків всіх різновидів мовленнєвої діяльності під час цього розвитку;

- г) розвиток комунікативно-мовленнєвих процесів – встановлення смислових зв'язків, взаємодія оперативної і постійної пам'яті, можливого прогнозування і попередження як прояв випереджувального відображення;
- г) розвиток мовних засобів мовленнєвої діяльності розширенням і структурною організацією словника і засвоєння мовних правил;
- д) розвиток способів формування і формулювання думок та їх усвідомленої диференціації для різних умов спілкування» [2, с. 181].

Ефективна мовленнєва комунікація досягається мовною компетенцією комунікантів – але не тільки завдяки їх знанням лексичної, фонетичної, і граматичної структури мови, а й знанням всіх складових ситуацій мовленнєвого спілкування. До мовної компетентності відносяться уміння оперувати мовними засобами, дотримуватись норм літературного мовлення, швидко і доречно використовувати мовні засоби, утворювати різні стилістично-диференційовані висловлювання, корегувати власне і чуже мовлення, володіти всіма стильовими мовними засобами. Ще в молодшому віці ці якості треба формувати, кращі можливості для цього надають уроки української мови в початковій школі. Їх основна мета визначається Державним стандартом початкової освіти і вона закладається в формуванні комунікативної компетентності молодших школярів. Щоб досягнути цієї мети треба виконати наступні завдання: виробити в учнів мотивацію до навчання української мови; гармонійний розвиток всіх видів мовленнєвої діяльності дітей; формування комунікативних умінь; опанування найважливіших функціональних складових мовної системи; соціально-культурний розвиток особистості; формування в учнів вміння навчатися [13].

Розвиток комунікативно-мовленнєвих умінь та навичок в молодших школярів слід здійснювати під час процесу навчання діалогічного та монологічного мовлення, що допоможе вчити школярів правильно і доцільно, згідно з нормами, правилами літературної мови використовувати всі мовні засоби в процесі будування зв'язних висловлювань. Під час роботи над розвитком діалогічного мовлення, вчитель має пам'ятати, що «діалог, як

форма мовленнєвої діяльності, має свою психологічну структуру: мотив, мету, засіб (мова) і кінцевий результат – очікувану реакцію співрозмовника» [21, с. 142]. Робота над діалогом складається з таких етапів:

- 1) діти відтворюють, розігрують діалог, який прослухали або прочитали;
- 2) складають діалог за ситуацією, яку їм словесно описали, ситуативним малюнком, з опорою на допоміжний матеріал (самостійно, притримуючись усіх правил етикету та культури спілкування).

Під час процесу формування діалогічного мовлення велику увагу приділяють засвоєнню учнями формул мовленнєвого етикету – ввічливих слів, що вживають під час вітання, прохання, прощання тощо. Молодші школярі мають запам'ятати найбільш уживані формули етикету, мають знати, в яких ситуаціях кожна з них уживається, та доречно і правильно користуватися ними у власному мовленні. Разом із розвитком діалогічного мовлення, потрібно проводити роботу з розвитку усного монологічного мовлення дітей на уроках української мови. Ця робота може здійснюватися таким способом:

- 1) учні переказують прочитаний чи прослуханий текст;
- 2) будують власні висловлювання на основі свого життєвого досвіду (пережитого, побаченого).

Такими ознаками, як: правильність, змістовність, чистота, логічність, точність, виразність, багатство мовних засобів, має характеризуватися монологічне мовлення. Для забезпечення змістовності висловлювань, треба пропонувати учням говорити або писати лише про те, що їм добре відомо. Дуже важливо, щоб розповіді учнів були побудовані на відомих їм фактах, на основі життєвого, їх власних спостережень.

У молодшому шкільному віці в дітей швидко збільшується пасивний словник (який складається з слів, які молодший школяр розуміє). Діти розуміють всі слова, які використовують дорослі, як і пояснення дорослих (інструкції) відносно взаємних дій. Оскільки діти активно пізнають

навколишній світ, світ речей, маніпулювати предметами для них є найбільш значимою діяльністю, а засвоювати нові дії з різними предметами вони можуть лише разом з дорослими. Мова, що організовує дії дітей, рано ними сприймається. Вже пізніше у них утворюється розуміння мови-розповіді. Дітям простіше розуміти розповіді, що пов'язані з явищами та предметами, які її оточують. Щоб діти зрозуміли розповідь або казку, зміст яких не вкладається в межі безпосередньо сприйнятих ними ситуацій, потрібна додаткова робота і дорослі мають цьому спеціально вчити дітей. Активний словник також розвивається досить стрімко, але він відстає від пасивного. Основну частину активного словника дітей складають іменники (до 60 %), дієслова (25-27 %) та прикметники (близько 10- 12%) [19, с. 63]. В початковій школі учням прищеплюється любов до рідної мови, рідного слова, до батьків, до рідної країни. Учні мають усвідомити, що «українська мова є мовою українського народу, що обов'язком кожного українця є знання й збагачення її» [33, с. 130].

Отже, в процесі шкільного навчання в учнів розширюються мовленнєві функції, мовлення виникає та розвивається як засіб засвоєння і передачі знань іншим. Воно виявляє себе також як засіб формування особистості, самоутвердження її в групі, колективі. У дітей збагачується мовне середовище. Під час уроків діти сприймають зразки писемного та усного монологічного мовлення, ділового, публіцистичного, наукового. Вчать володіти письмом, читанням, вивчають систему рідної мови та збагачують свій словниковий запас.

РОЗДІЛ 2

ПСИХОЛОГІЧНА ДІАГНОСТИКА КОМУНІКАТИВНО- МОВЛЕННЄВИХ ВМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

2.1. Методи психодіагностики комунікативно-мовленнєвої діяльності учнів молодших класів

Молодший шкільний вік психологи вважають оптимальним періодом для активного формування соціальної поведінки, навичок спілкування з ровесниками різної статі, розвитку комунікативних здібностей, здатності орієнтуватися в соціальних ситуаціях. Тому актуальним у цей період є формування комунікативної компетентності молодших школярів, у процесі якого необхідно враховувати психологічні особливості дітей цього віку.

З приходом до школи у житті дітей відбувається багато кардинальних змін. Вони вступають у новий соціальний простір людських стосунків. У них з'являються нові обов'язки, пов'язані з навчанням. Відбуваються зміни в розвитку рефлексивних здібностей – мотив «треба» переважає над мотивом «хочу». «Школа висуває нові вимоги до мовлення дитини. Під час відповіді на уроці воно має бути конкретним, стислим, чітким, виразним і грамотно побудованим. Під час спілкування необхідно дотримуватись етичних норм, вживати прийняті формули мовленнєвого етикету (форми звертання, слова ввічливості)» [32, с. 6]. Дитина мусить дбати про своє мовлення і правильно його організувати, щоб налагодити стосунки з учителями, ровесниками, іншими учасниками навчального процесу. Молодшим школярам, зазвичай, досить складно організувати свою мовленнєву поведінку, і це негативно впливає на спілкування з оточуючими. Причина полягає в тому, що в дітей цього віку недостатньо сформовані соціально-комунікативні навички, структурні компоненти спілкування. Аналізуючи мовлення дітей, які починають навчатися в початковій школі, варто зазначити, що воно, як правило, безпосереднє, стисле, мимовільне, діалогічне. Йому притаманне

повторення тих самих фраз, використання окремих слів – назв предметів замість формулювання речень. Спілкування школярів цього віку характеризується великою кількістю рухів та жестів. Ці діти далеко не завжди можуть висловити свої думки, почуття, передати словами те, що відчують. Вони ще не вміють точно та лаконічно будувати свою розповідь. Можуть часто переходити з однієї теми на іншу. У процесі спілкування не надають належного значення емоційності. Школярі цього віку ще не володіють навичками самоконтролю. «Особливість сучасних учнів молодшого шкільного віку полягає також у тому, що вони є дітьми інформаційної ери» [35, с. 67].

Розвиток дитини, її майбутнє значною мірою залежить від сформованості комунікативної сфери — здатності вступати у взаємодію з оточуючими людьми, будувати з ними гармонійні взаємини. Спілкування — процес емоційної, інтелектуальної, перцептивної, мовленнєвої, духовної взаємодії. Це один з видів діяльності дітей, за допомогою якого вона пізнає навколишній світ і себе в ньому, здобуває соціальний досвід, розвивається й стверджується як особистість. Спілкування може бути опосередкованим чи безпосереднім наслідком інших видів діяльності, наприклад навчанням, грою або працею.

Поза спілкуванням неможливий розвиток специфічно людських психічних функцій, особистісне становлення. Розкриття суб'єктивного світу однієї особи для іншої є найбільш характерною особливістю спілкування. Ця діяльність має дуже важливе значення для дітей, які починають відкривати для себе різноманітний та складний світ. Дітям доводиться шукати відповіді на багато запитань, долати різні проблеми, для цього них не вистачає особистих можливостей, і вони вимушені весь час апелювати до дорослих і однолітків. Саме дорослі є джерелом інформації про світ. Це компетентний та зацікавлений співрозмовник, який спонукає молодших школярів шукати способи взаємодії з ним. Під час спілкування з дорослими дитина отримує необхідну інформацію, розвіює свої сумніви. «Спілкування з дорослим є

головним фактором психічного розвитку впродовж усього періоду дошкільного дитинства. Уміння спілкуватися з дорослими та однолітками є основою адаптації дитини до умов шкільного життя. Тому формування цих умінь не має залишатися поза увагою дорослих» [41, с.127].

Важливими та продуктивними методами дослідження комунікативно-мовленнєвих умінь у дітей молодшого шкільного віку є спостереження та опитування.

Спостереження:

1. Як дитина звертається до дорослих із запитаннями?
2. Чи прагне дитина отримати похвалу та доброзичливе ставлення до себе від дорослого?
3. Чи намагається дитина знайти з дорослим взаєморозуміння, співпереживання?
4. Як дитина спілкується з однолітками?
5. Чи узгоджує дитина власні бажання з інтересами товаришів?
6. Які ролі дитина найбільше любить в грі?
7. Яким шляхом дитина домагається найпривабливішої ролі в грі?
8. Чи вміє дитина проявити себе і свої інтереси?
9. Чи бере дитина участь у спільній діяльності з дітьми?
10. Чи проявляє активність у спілкуванні з однолітками та дорослими?

«Діагностичні критерії комунікабельності:

1. Наявність взаємодії у різних видах діяльності.
2. Уважність дитини до міжособистісних взаємин, їх характеру.
3. Свідоме прагнення до взаємодії, прояви творчості в пошуку шляхів для цього.
4. Уміння та бажання спілкуватись, будувати гармонійні взаємини, співпрацювати з іншими.
5. Позитивне емоційне ставлення до дорослих та однолітків.

6. Володіння навичками культури спілкування, знання норм і правил поведінки у громадських місцях.
7. Прагнення отримати позитивну оцінку дорослих.
8. Зацікавленість у самому процесі спілкування, у його результатах.
9. Самостійність у розв'язанні конфліктних ситуацій, оцінюванні взаємин.
10. Уміння правильно оцінити свою поведінку.

Оцінювання результатів:

Оцінки виставляються в балах (0, 1 бал) за всіма критеріями. Результати додаються, визначається загальна кількість балів. Максимальний результат — 10 балів.

Висновки про рівень комунікабельності:

Дуже високий – 10 балів, високий – 8-9 балів, середній – 4-7 балів, низький – 2-3 бали, дуже низький – 0-1 бал» [41, с.128].

Як свідчать дослідження вітчизняних психологів (Л. Кондратенко, Л. Манілової), раннє залучення дітей до діяльності в електронному інформаційному просторі породжує певні навчальні проблеми. Уже в молодшому шкільному віці необхідно привчати дітей керувати своїми психологічними процесами. Зокрема, підпорядковувати власне «хочу» вимогам учителя і навчального процесу «треба», формувати довільність як нову психологічну якість. Ця якість для дітей молодшого шкільного віку є основою успішного навчання загалом і формування комунікативних здібностей зокрема.

Як відомо, ефективність формування комунікативної компетентності значною мірою залежить від врахування психологічного розвитку і розумових здібностей учнів кожного вікового мікроперіоду. Зокрема, варто брати до уваги, що в дітей 1-2 класів сприймання переважно мимовільне, фрагментарне. Їм властива слабка диференціація сприймання – вони не помічають суті за деталями, називають другорядні ознаки замість головних, часто змішують схожі, близькі, але не тотожні предмети та їх властивості.

Важливим є те, що «сприймання дітей характеризується яскравістю, гостротою та готовністю до отримання нових вражень» [28, с. 54].

У процесі формування складників комунікативної компетентності варто враховувати, що в учнів 1-2 класів переважає наочно-образна форма пам'яті. Вони швидше запам'ятовують конкретні відомості, події, предмети, факти, ніж словесний матеріал. У їх пам'яті краще зберігається те, що задіяне в процесі активної навчальної діяльності, з чим пов'язані їхні інтереси і потреби. Не менш важливим є врахування специфічних властивостей уваги дітей 6-7-річного віку, яка тісно пов'язана з емоціями, почуттями, інтересами дітей. Її основними особливостями є слабкість довільної та високий рівень мимовільної уваги. «Учні 1-2 класів не можуть зосереджуватись на нецікавому, незрозумілому для них, легко відволікаються, швидко стомлюються» [17, с. 200]. Головним чинником підтримки їхньої уваги є інтерес, який можна забезпечити яскравою наочністю, ігровими прийомами, посильними нестандартними завданнями, цікавими доступними текстами різних типів, стилів і жанрів, інтерактивними формами організації навчальної діяльності. Однак, упродовж усього періоду молодшого шкільного віку в розвитку пізнавальних процесів учнів відбуваються якісні зміни, які необхідно враховувати під час формування комунікативних умінь.

Важливим фактором впливу на увагу є інтерес. Тому з метою його пробудження і підтримання доцільно застосовувати яскраву наочність, дидактичні ігри й ігрові прийоми, нестандартні завдання, моделювання різних навчальних і життєвих ситуацій, використовувати змістовні і доступні тексти, проблемні запитання, різні форми організації навчальної діяльності, інтерактивні методи навчання.

Як свідчать дослідження психологів, «уява молодших школярів здебільшого емоційна й мимовільна; її предметом є те, що хвилює дитину. Однак, поступово розвиваючись, у 3-4 класах вона стає реалістичнішою, більш керованою, її образи виникають у зв'язку із завданнями навчальної діяльності учнів» [24, с. 12]. Інтенсивно формується в цей період і творча

уява: з'являються нові образи завдяки власному життєвому досвідові; дитяча уява переходить на вищий щабель – від простого довільного утворення до побудови нових образів, що є логічно обґрунтованою; швидкість створення образів зростає, як і вимогливість школярів до власних витворів. Пам'ять у молодшому шкільному віці розвивається передусім у напрямку посилення її довільності; зростає можливість свідомого керування нею та збільшується обсяг словесно-логічної та смислової пам'яті. Змінюються співвідношення довільного та мимовільного запам'ятовування на користь зростання ролі довільного. Учні 3-4 класів вже можуть виділяти опорні думки, у матеріалі зрозумілому для них, пов'язувати їх один з одним і через це запам'ятовувати; у них розвивається також здатність до довільного відтворення матеріалу. Однак розвиток довільної пам'яті не означає ослаблення мимовільної; «мимовільна пам'ять школярів цього вікового мікроперіоду характерна новими якісними особливостями, які зумовлюються новими формами, та новим змістом діяльності» [24, с. 21].

Під впливом навчання в учнів початкових класів формується логічна пам'ять, внаслідок цього помітно змінюється співвідношення словесно-логічної та образної пам'яті. Педагогічне керівництво це важлива умова, для забезпечення активності цього процесу, воно має бути спрямованим на забезпечення розуміння (порівняння, аналіз, зіставлення, групування тощо) учнями навчального матеріалу, а вже потім – засвоєння цього ж навчального матеріалу. Точність, міцність та продуктивність запам'ятовування навчального матеріалу зростають, підвищується точність упізнавання об'єктів, причому спостерігаються якісні зміни в цьому процесі. Наприклад, наймолодші школярі, коли впізнають об'єкти, в основному спираються на їх родові, загальні ознаки, а учні третього класу вже більш зорієнтовані на аналіз і виділення в об'єктах специфічних індивідуальних та видових ознак.

Останім часом питання комунікативно-діяльнісного підходу до змісту й процесу навчання мови, а також можливість засвоєння учніми початкових класів різних аспектів мови як засобу спілкування, усвідомлення суспільної

ролі мови та функцій, які реалізуються в мовленні будь-якої особи, порушуються на всіх рівнях. А саме: педагогічному, психологічному та лінгвістичному. В Україні сучасний період розвитку суспільства відкриває великі перспективи для оновлення змісту освіти, це дає змогу виховувати розвинене покоління. Мовленнєва культура є одним із показників духовної культури особистості, її зовнішньої та внутрішньої краси, моральності, в комунікативно-мовленнєвій компетентності проявляється інтелект та рівень мислення людини, її освіченість та вихованість, ціннісні орієнтири, краса духу та слова як ознаки духовного багатства та індивідуальної людської сутності [7, с.200].

Вчитель має підготувати школярів до життя в суспільстві, допомогти виробити здатність до пізнання навколишнього світу і самих себе, до творчої діяльності та взаємодії з іншими людьми. Формування комунікативної компетентності молодших школярів є складним та багатоаспектним процесом, він потребує постійної роботи. Педагог має орієнтувати дітей на активну мовленнєву діяльність. З цією метою розвиваються, удосконалюються усні види мовленнєвої діяльності, якими діти певною мірою оволоділи у молодшому віці, також формуються та удосконалюються види мовленнєвої діяльності, що пов'язані з писемним мовленням (читання вголос та мовчки, робота з дитячою книжкою, різні письмові види робіт). Функціональний підхід до шкільного мовного курсу має передбачати, роботу над мовною теорією, формуванням знань про мову, яка підпорядковується інтересам мовленнєвого розвитку школярів, від цього значною мірою залежить успішність процесу формування особистості, індивідуальності. Мовлення це основа та результат розумової діяльності, воно є найважливішим засобом комунікації, вираження ментальності. Формування та розвиток комунікативно-мовленнєвих умінь та навичок в молодших школярів здійснюється в процесі навчання монологічного та діалогічного мовлення, це допомагає навчати учнів доцільно та правильно,

згідно з нормами літературної мови користуватися усіма мовними засобами у процесі будування власних зв'язних висловлювань.

Комунікативно-мовленнєві вміння - це вміння, що є необхідними для ефективного використання мовленнєвої діяльності в умовах міжособистісної взаємодії. Забезпечення мовленнєвого середовища і активної мовленнєвої діяльності школярів на уроках мови, та на уроках читання це особливості й умови ефективного формування комунікативно-мовленнєвих умінь. Як зазначають дослідники Д. І. Ізаренков, А.М. Богуш, формувати комунікативно-мовленнєві вміння - це означає формувати здатність дитини до спілкування в одному, декількох або всіх видах мовленнєвої діяльності. І це становить особливу якість мовленнєвої особистості, що набувається під час процесу природної комунікації чи спеціально організованого навчання [35. с. 117]. Особливістю формування мовленнєвих умінь в молодших школярів є те, що на уроці все, що вимовляється, одночасно й аудіюється. Природне аудіювання здійснюється на кожному. Одночасно з навчанням слухати та розуміти текст на уроках української мови, учні вчаться встановлювати мету аудіювання. Формування в школярів їхньої мовленнєвої компетентності, що полягає в здатності слухати, сприймати та відтворювати інформацію, читати і розуміти текст, вести діалог, брати участь у діалогах, відстоювати власну точку зору, висловлювати свої думки, міркування, погляди в письмовій та усній формах. Одним з найбільш важливих завдань удосконалення якості освіти в Україні є формування особистісної готовності учнів до життя, до творчої діяльності у суспільстві. Комунікативна компетентність завжди займала особливе місце серед творчих проявів учнів початкової школи.

Лінгвістичні відомості в процесі навчання учнів початкових класів розглядаються не як самостійний предмет вивчення, а як засіб та умова розвитку мислення, творчих здібностей дітей, формування в них комунікативно-мовленнєвої компетенції. Для учнів стимулом розумових дій не може бути кінцева мета – оволодіння знаннями, на відміну від дорослих. У

них джерелом бажання навчатися є емоційне забарвлення думок, їх розум виховується серед наочних образів. Через це навчання рідної мови в початковій школі повинно бути невіддільним від фантазій, ігор, індивідуальної творчості, в тому числі й словесної. Всі ці види діяльності, є засобами пізнання законів та правил рідної мови. Лексична робота має велике значення для формування мовленнєвих умінь дітей. Вона сприяє доцільному та правильному використанню в мовленні різних значень слів залежно від мети висловлювання і ситуації спілкування, вмінню використовувати синоніми, антоніми, омоніми, вільно володіти словом. В процесі цієї роботи досить легко виявити бідність лексичного запасу дітей, відсутність того запасу слів, який є необхідним для вивчення матеріалу.

Для дослідження рівня розвитку комунікативно-мовленнєвих вмінь ми також планували використовувати опитувальник (дивись таблицю 2.1.). Питання були взяті та адаптовані для дітей молодшого шкільного віку із методики діагностики рівнів розвитку комунікативної діяльності О.Проскурняк. У процесі створення психодіагностичної методики автор спирався на трикомпонентну структуру комунікативної діяльності: мотиваційний, когнітивно-змістовий та операційний компоненти, кожен з яких має свої складники, які й обрані як показники їх сформованості.

В якості мотиваційного компоненту автор визначав особистісні та соціальні потреби, які визначають комунікативну активність особистості, у когнітивно-змістовому — комунікативну компетентність та культуру, які визначаються комунікативними якостями, знаннями, вміннями, навичками, здібностями; у операційному — комунікативну поведінку, яка відповідає нормам поведінки у суспільстві і здійснюється за допомогою саморегуляції.

Речення опитувальника були сформульовані в спрощеній формі, доступній для сприйняття учнями початкових класів, виключали складні незрозумілі терміни задля виключення смислових бар'єрів та забезпечення розуміння тверджень дітьми зазначеної вікової категорії. Формулювання тверджень передбачали як прямі, так і зворотні характеристики складників

комунікативної діяльності, розміщені в змішаному порядку з метою уникнення настанов поведінки учнів під час опитування. Прямими були обрані твердження, що позитивно характеризують комунікативні прояви, зворотні — характеризували їх несформованість.

Таблиця 2.1.

Опитувальник для вивчення сформованості комунікативно-мовленнєвих вмінь учнів початкових класів

		For matrix				
		Stress =		RSQ =		
<u>Stimulus Number</u>		1	2	3	4	5
Шкала «Комунікативна активність»						
1. Я є таким активним, що мені ніколи сумувати						
2. Я легко знайомлюся з незнайомими людьми						
3. Знайомитися з однолітками цікаво						
4. Не люблю розповідати про себе та свої справи*						
5. Мені не сподобається пояснювати гостям міста, як можна дістатися до найближчих кафе*						
6. Завжди знайду тему для бесіди з тими, хто мене цікавить						
7. Навіть якщо на уроці знаю відповідь на запитання учителя, усе одно не підніму руку*						
8. Із задоволенням відповім людям, де знаходяться найближчі магазини						
9. Я емоційна людина						
Шкала «Комунікативна компетентність»						
10. У незнайомій ситуації можу легко зорієнтуватися						
11. Мені легко висловити свої думки						
12. Можу вислухати співрозмовника, не перебиваючи його						
13. Мені складно пояснити однокласникам, що захворіли, зміст уроків*						
14. Оточуючі завжди розуміють, що саме я говорю						
Шкала «Комунікативна культура»						
15. Якщо бачу знайомих, то обов'язково вітаюся						
16. З тими, хто для мене є неприємним, узагалі не розмовляю*						
17. Деяких однокласників називаю за прізвиськами						
18. Не забуваю вітати близьких зі святами						
19. У розмові з людьми намагаюся бути ввічливими						
20. Якщо я образив когось, то вибачаюся						
21. У бесідах з людьми намагаюся їх не образити						

Шкала «Комунікативна поведінка»					
22. Бурхливо реаую на зауваження*					
23. Планую заздалегідь, як буду поводитися з людьми					
24. Якщо не виконав домашнє завдання, то попереджу вчителя					
25. У розмові з людьми поводжуся доброзичливо					
26. У мене багато друзів					
27. Мені не подобаються люди, які поводяться неввічливо					
Шкала «Самоконтроль особистості у комунікативній діяльності»					
28. Мою не показувати оточуючим негативні емоції					
29. Я конфліктна людина*					
30. Бурхливо реаую на різні події*					
31. Уважаю, що за виразом мого обличчя оточуючі можуть здогадатися про мій настрій*					
32. Навіть у суперечках поводжуся стримано					
33. Мені важко контролювати своє мовлення*					
34. Буває, що шкодую, бо сказав зайве*					

* — зворотні твердження

У процесі розробки автор опитувальника запропонував триматися шкали з полюсами: 3 — так, 2 — іноді, 1 — ні, згідно з якою учням присуджують бали. Під час обробки результатів у прямих твердженнях кількість балів має залишатися, а у зворотних — обчислюватися за зворотнім співвідношенням 3:1. Тобто ті твердження, що свідчили про сформованість комунікативної діяльності, отримували високі бали, про несформованість — низькі. Сума балів, яку набирал дослідуваний учень, свідчила про рівень розвитку його комунікативної діяльності.

Робота над розвитком комунікативних здібностей школярів є тривалою, важливою та потребує повсякденного урізноманітнення і зацікавлення дітей. Найважливіший засіб впливу на учнів, ушляхетнення їх почуттів, переживань та думок це краса і виразність рідної мови. Сформувані комунікативні здібності у дітей має бути метою, формою, змістом та засобом навчання на всіх уроках. В школі вчитель має навчити дитину мислити, розмірковувати, аналізувати, вести діалог і висловлювати свої думки. За словами Л. Виготського «мова — це знаряддя думки і більше того — мова це знаряддя закріплення власного досвіду» [4, с. 211].

2.2. Психологічна характеристика рівнів розвитку комунікативно-мовленнєвих вмінь молодших школярів

Дослідники по-різному підходять до визначення комунікативно-мовленнєвих вмінь. Проте, незважаючи на деякі розбіжності, вони сходяться на тому, що комунікативно мовленнєві вміння пов'язані з системою практичних та психічних дій, що зумовлюють виконання міжсуб'єктної взаємодії, дають змогу формулювати і регулювати процес мовлення залежно від наявної мети та умов, в яких здійснюється спілкування.

«Уміння міжособової комунікації включають:

- Уміння передавати інформацію;
- Уміння користуватися вербальними і невербальними засобами передачі інформації;
- Уміння організувати і підтримувати діалог в спілкуванні;
- Уміння активно слухати» [36, с. 4].

Ученими досліджується проблема формування комунікативно-мовленнєвих вмінь. За К. Платоновим є «п'ять рівнів, чи етапів розвитку комунікативно-мовленнєвих вмінь:

1. Початкове вміння, його показники це: усвідомлення мети дії, пошук способів виконання цієї дії, зі спиранням на вже здобуті знання та вже сформовані навички, діяльність здійснюється методом проб і помилок.

2. Недостатньо вміла діяльність, вона базується на знаннях про методи виконання дій, які використовувались раніше набутих несистематизованих навичок.

3. Окремі загальні вміння, в їхню структуру включається низка високорозвинених, але простих вмінь, які необхідні в різних видах діяльності (вміння планувати власну діяльність, організаторські вміння та інше).

4. Високорозвинене вміння, його структуру складає творче використання знань і навичок конкретної діяльності з усвідомленням не тільки мети, а й причин вибору способів її досягнення.

5. Майстерність – творче використання різноманітних умінь» [40, с. 30].

Спираючись на наведені К. Платоновим етапи, Л. Спірін визначає наступні рівні:

- вихідний (коли відсутні професійні вміння, можливі вміння допрофесійного рівня);
- низький (складається з початкових професійних умінь);
- середній (включає в себе орієнтовно сформовані вміння);
- високий (має сформовані вміння);
- майстерність (це найвищий рівень творчості в діяльності) [39, с. 140].

За В. Каплинським «рівні сформованості комунікативно-мовленнєвих умінь з'ясовуються відповідно до міри прояву здібностей особистості:

1. Репродуктивний (присутні дії за зразком, копіювання);
2. Пошуковий (вибір способу дії на основі зіставлення);
3. Творчий (гнучке, творче використання умінь)» [38, с. 64].

В молодшому шкільному віці формується фундамент культури мислення, мовлення і спілкування, утворюються та розвиваються комунікативні здібності, пізнавальна активність, образне мислення, творча діяльність. Початкова школа має сформувати в учнів інтерес до краси та мудрості слова, його значущості у житті людей. Одна з провідних базисних характеристик людини це мовленнєва компетенція. Для успішного формування комунікативно-мовленнєвих умінь учнів потрібно враховувати рівень володіння педагогом комунікативними вміннями і вікові особливості дітей, що пов'язані з одночасним потребуванням в відокремленні та включення до групи. Через це потрібно формувати в учнів цілісну систему знань про механізми спілкування, навчити знаходити способи пізнання себе і розуміння оточуючих. Так як відмінності сприйняття, розуміння і переробки

інформації людей, що беруть участь в комунікативному процесі ведуть до появи комунікативних перешкод – психологічних бар'єрів на шляху адекватної передачі інформації.

Комунікативно-мовленнєві вміння можуть бути сформовані на інтуїтивному рівні і на свідомому рівні.

К. К. Платонов і Н. В. Кузьмін, говорили, що «структура комунікативних здібностей – це відображення структури діяльності людини і має три підструктури:

- експресивні здібності, тобто ті здібності, що дозволяють людям розуміти вас, ваша здібність до самовираження.
- гностичні здібності, тобто ті здібності, які дозволяють вам розуміти інших.
- інтеракційні здібності, тобто здібності, що дають вам право адекватно впливати на інших» [40, с. 58].

Взівши це за основу, Н. І. Карасєва виокремлює такі «компоненти в структурі комунікативних здібностей:

- вміння оптимізувати міжособистісні відносини в колективі;
- «техніка спілкування», або тактичне вміння спілкуватися;
- здатність досягати цілей;
- соціоперцептивні здібності, це сукупність індивідуально-психологічних особливостей людини, які необхідні для успішного сприйняття, розуміння і оцінювання оточуючих;
- міжособистісні передумови комунікативної діяльності» [37, с. 80].

Діти молодшого шкільного віку є дуже імпульсивними, через це для їхнього спілкування є характерною невербаліка, мало розвинений зворотній зв'язок і спілкування має дуже емоційний характер. З віком воно стає більш вербальним, збалансованим, менш емоційним, також покращується зворотний зв'язок.

Комунікативно-мовленнєвий особистісний розвиток учнів початкових класів відбувається всередині цілої системи особистості, залежно від ліній

розвитку: діяльної, інтелектуальної, особистісної, вони невід’ємні одна від одної. Комунікативно-мовленнєвий розвиток можна розглядати у загальному контексті соціалізації особистості, з урахуванням особливостей узагальнення, формування понять, спілкування з дорослими та з однолітками, враховуючи особливості загальної ситуації соціального розвитку [32, с. 7]. Володіння мовою, уміння спілкуватися, домагатися успіхів у процесі комунікації це ті характеристики людини, які в основному визначають досягнення особистості практично в усіх галузях її життя, та сприяють її успішній адаптації до різних умов сучасного навколишнього світу.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу з проблеми дослідження ми дійшли таких висновків.

Однією з найбільш важливих проблем в системі початкової школи є формування комунікативно-мовленнєвих вмінь у дітей. Основне завдання, що постає перед школою, – це вироблення у дітей навичок практичного володіння рідною мовою, вміння правильно будувати висловлювання в письмовій та усній формах. Викладання української мови в початковій школі має на меті удосконалення мовленнєвих та комунікативних умінь дітей беручи за основу засвоєння елементарного курсу граматики та практичного використання набутих знань в писемному й усному мовленні.

Комунікативно-мовленнєві уміння є складними психофізіологічними та інформаційно-діяльними явищами. Їх визначають як здатність мовця забезпечувати правильне використання словесних та невербальних засобів з метою ефективно взаємодіяти з іншими учасниками спілкування. Ґрунтуються комунікативно-мовленнєві вміння на основних комунікативних ознаках мовлення: точність, правильність, чистота, логічність, виразність, образність, доступність, дієвість, доцільність. Ці характеристики мовлення розглядаються як «лінгвістична інтерпретація комунікативно-мовленнєвих умінь, що ґрунтується на функціональному, змістовому та композиційному аспектах мовлення» [25, с. 90].

Показниками сформованості комунікативно-мовленнєвих умінь у дітей виступає їхня можливість орієнтуватися в різних умовах спілкування, планувати свої висловлювання, реалізовувати заплановану програму висловлювання, контролювати хід та наслідки мовленнєвого процесу, і, як результат, будувати розгорнуті мовленнєві висловлювання. Робота в цьому напрямі є методично значущою, так як «формування комунікативно-мовленнєвих умінь сприяє становленню комунікативного ядра особистості та

підвищує якість висловлювань як продукту мовленнєвої діяльності» [10, с. 41].

Важливими та продуктивними методами дослідження комунікативно-мовленнєвих умінь у дітей молодшого шкільного віку є спостереження та опитування.

Діагностичними критеріями для визначення рівня сформованості комунікативно-мовленнєвих вмінь дітей молодшого шкільного віку під час спостереження є такі: наявність взаємодії у різних видах діяльності; уважність дитини до міжособистісних взаємин, їх характеру; свідоме прагнення до взаємодії, прояви творчості в пошуку шляхів для цього; уміння та бажання спілкуватись, будувати гармонійні взаємини, співпрацювати з іншими; позитивне емоційне ставлення до дорослих та однолітків; володіння навичками культури спілкування, знання норм і правил поведінки у громадських місцях; прагнення отримати позитивну оцінку дорослих; зацікавленість у самому процесі спілкування, у його результатах; самостійність у розв'язанні конфліктних ситуацій, оцінюванні взаємин; уміння правильно оцінити свою поведінку.

Для дослідження рівня розвитку комунікативно-мовленнєвих вмінь ми також планували використовувати опитувальник. Питання були взяті та адаптовані для дітей молодшого шкільного віку із методики діагностики рівнів розвитку комунікативної діяльності О.Проскурняк. У процесі створення психодіагностичної методики автор спирався на трикомпонентну структуру комунікативної діяльності: мотиваційний, когнітивно-змістовий та операційний компоненти, кожен з яких має свої складники, які й були обрані як показники їх сформованості.

У зв'язку з введенням карантину в Україні пов'язаного з пандемією коронавірусної хвороби COVID-19 нам не вдалось провести експеримент, тому в роботі присутня лише його теоретична частина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемчук І.В. Провідні чинники труднощів оволодіння дітьми усним зв'язним мовленням / Психологія: Зб. наук. праць. - К.: НПУ імені М.П.Драгоманова. - 2004. - Вип.23 - С. 154-162.
2. Бабанский Ю. К. Интенсификация процесса обучения. / Москва: «Знания», 1987. 80 с.
3. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. / Початкова школа. 2010. №9. С. 1–4.
4. Богущ А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років: монографія. 2-е видання. / Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. 374 с.
5. Богущ А., Гавриш Н. Дошкільна лінгводидактика. Теорія і методика навчання дітей рідної мови: підручник. / Київ: Вища шк., 2007. 542 с.
6. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі: Метод. посіб. / Київ: «Освіта», 2006. 268 с.
7. Вашуленко М.С. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання / Початкова школа. – 2001. – №1. 264 с.
8. Выготский Л.С. Избранные педагогические исследования. / М.: АПН РСФСР, 1956. – 380 с.
9. Гавриш Н. В. Розвиток словесної творчості дітей як педагогічна проблема. / Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Одеса: ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2000. Вип.12. С.5–12.
10. Державний стандарт початкової загальної освіти. — К.: «Освіта», 2011.
11. Дорошенко С.І. Основи культури і техніки усного мовлення. / Харків: ОВС, 2002. – 144 с.
12. Дорошенко С.І. Розвиток мовлення молодших школярів. / К.: Освіта, 1987. – 124 с.

13. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремін. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
14. Зимняя И. А. Педагогическая психология: учебник для студентов высших учебных заведений, обучающихся по педагогическим и психологическим направлениям и специальностям / И. А. Зимняя. - Изд. 2-е, доп., испр. и перераб. - Москва : Университетская книга; Логос, 2008 г. — 382 с.
15. Ільїна Н.В. Вивчення емоційно-експресивної лексики дітей із загальним недорозвиненням мовлення // Педагогіка та психологія: питання науки та практики: [зб. наук. праць]. – Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2013. – С. 31-35.
16. Каплінський В. В. Специфіка і структура комунікативних умінь як інструменту виховного впливу / В. В. Каплінський, Л. Є. Хорунжевський / Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія. - 2011. - Вип. 34. - С. 64-68.
17. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / За ред. Л.М. Проколієнко. –К.: Радянська школа, 1989. – 218 с.
18. Леонтьев А. А. Этнопсихология и социальная психология. Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии: избр. психол. труды. Москва, Воронеж: НПО «МОДЭК», 2001. 448с.
19. Литвиненко С. А. Сучасні технології організації навчального процесу у вищій школі. Педагогічний дискурс: зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. Хмельницький: ХГПА. 2015. Вип. 19. 242 с. С. 121–125.
20. Мордань Л.Л. Стан сформованості комунікативного ядра в учнів початкових класів / Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. зб.: Вип.5 / За ред В.І.Бондаря, В.В. Засенка. - К.: Науковий світ, 2004. - С. 182-185.

21. Навчальні програми середньої загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1-4 класи. - К.: «Освіта», 2013. – 392 с.
22. Навчання і виховання учнів 1 класу: Методичний посібник для вчителів / Упор. Савченко О.Я. – К.: Початкова школа, 2002. – 464 с.
23. Олійник І.М. Розвиток зв'язного мовлення молодших школярів. — Рівне, 1999. – 273с.
24. Павелків Р. В. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу: Навч. посібн. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало –К. «Центр учбової літератури», 2013. – 296с.
25. Петрук О. М. Розвиток мовленнєвих умінь молодших школярів під час вивчення граматичного матеріалу на засадах функціонально-комунікативного підходу: дис. канд. пед. наук: 13.00.02 / Ін-т пед. АПН України. Київ, 2006. 197 с.
26. Пироженко Т. А. Коммунікативно-речеве развитие ребенка: монографія. / Киев: «Нора-принт», 2002. 308 с.
27. Пироженко Т. О. Сучасні підходи до мовленнєвого розвитку дитини. / «Дошкільне виховання», 2001. № 1. С. 10–11.
28. Платонов К. К. Структура и развитие личности. / К. К. Платонов. – М., 1986. 197с.
29. Пономарьова К. І. Збагачення словникового запасу молодших школярів синонімами як засіб увиразнення мовлення: дис. канд. пед. наук: 13.00.02 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 2002. 181с.
30. Порядченко Л. А. Наступність у навчанні опису дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.02 / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2007. 21 с.
31. Савченко О. Я. Якість початкової освіти: сутність і чинники впливу. / Початкова школа. 2009. № 8. С. 1–6.
32. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах. / К.: Магістр. – 1997. – 255 с.

33. Семенюк О. А. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. для студ. ВНЗ. / Київ: Ін Юре, 2009. 276 с.
34. Сидор Е. Вправи для розвитку в учнів загальнонавчальних, комунікативних і творчих умінь / Початкова школа. – 2001. – №6. – С. 19-23.
35. Симоненко Т. Виховувати мовну культуру з дитинства / Початкова школа. – 2000. – №8. – С.15-22.
36. Сіранчук Н. М. Розвиток образного мовлення молодших школярів у процесі навчання української мови: дис. канд. пед. наук: 13.00.02 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 2008. 184 с.
37. Соловець Л. О. Робота над фразеологізмами як засіб формування культури спілкування молодших школярів: дис. канд. пед. наук: 13.00.02 / Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 2004. 269 с.
38. Спирин Л. Ф. Педагогика решения учебно-воспитательных задач. / Кострома, 1994. 208с.
39. Сухомлинський В.О. Вибрані твори у 4 т. - К.: Рад. школа, 1977. - Т. 4. – 484 с.
40. Телечук В.П., Лесіна О.В. Сходінками творчості. Методика ТРВЗ в початковій школі. / Харків, ВГ «Основа», 2007. – 347с.
41. Федоренко Ю. П. Комунікативна компетенція як найважливіший елемент успішного спілкування. «Рідна школа», 2002. № 1. С. 63–65.
42. Яшенкова О. В. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Київ: ВЦ «Академія», 2010. 310 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Вправи для розвитку комунікаційно-мовленнєвих вмінь

1. Вправи на розвиток мовленнєвого дихання

Дихальна вправа «Кулька»

Надути щоки. Повільно, плавно випускати повітря через губи, витягнуті вперед.

Дихальна вправа «Хом'як»

Поперемінно надувати щоки.

Дихальна вправа «Футбол»

Губи витягнуті вперед. Здувати ватну кульку на протилежний край столу. Слідкувати, щоб видихуваний струмінь повітря був цілеспрямованим, а щоки не надувались.

Дихальна вправа «Бульбашки»

Рот трохи відкрити. Широкий кінчик язика впирається у нижні зуби. Посередині язика покласти соломинку для коктейлю, кінець якої опустити у склянку з водою. Дути у соломинку так, щоб утворювались бульбашки. Слідкувати, щоб губи були нерухомими і щоки не надувались.

Дихальна вправа «На гойдалці»

На нитці прикріпити різнокольорові паперові фігурки ляльок (квіти, листочки, сніжинки тощо). Дитині потрібно силою видихуваного повітря розгойдувати їх.

Дихальна вправа «Свищик»

Підготувати чисту пляшечку. Кінчик язичка висунути так, щоб він торкався горлечка пляшечки. Зі звуком «ф-ф-ф» плавно видихати повітря у пляшечку.

Дихальна вправа «Повітряна кулька»

Надувати повітряні кульки, дитячі гумові іграшки: дитина набирає повітря через ніс і повільно з достатньою силою видихує його через рот в отвір іграшки.

Дихальна вправа «Зіграємо ручки»

Зліпити уявну снігову бабу, а потім дихати у долоні, вимовляючи звук «х-х-х», ніби зігрівати їх.

Дихальна вправа «Кораблик»

Підготувати паперовий кораблик. Пустити його у миску або у ванну з водою. Спочатку дитина дує на кораблик, не поспішаючи, склавши губи як для звука «ф-ф-ф». Кораблик пливе плавно. А потім ніби налітає поривчастий вітер. Дитина складає губи як для звука «п», або витягає їх трубочкою, але не надуваючи щік. Кораблик рухається швидше.

2. Вправи для розвитку мовленнєвого апарату.

- «Коржик». Її мета навчитися зберігати язик в широкому стані без напруги. Опис: рот відкритий, язик лежить на нижній губі, постарайтеся вимовити звуки «пя-пя-пя».

- «Млинці». Для розвитку вміння утримання язика в вільному стані. Опис: просто намагайтеся якомога довше утримувати язик в положенні як в попередньому становищі.

- «Приклейте цукерку». Для зміцнення м'язів язика і відпрацювання вміння підйому язика вгору. Для вправи знадобиться іриска, яку треба за допомогою мови приклеїти до піднебіння.

- «Грибок». Для розтягування під'язикової зв'язки. Відкрийте широко рот, і приклейте широкий язик до піднебіння.

- «Цокіт». Уявіть, що ви катаєтеся на коні, які звуки ви чуєте? Гра полягає в повторенні звуку, який створюють копита коня.

- «Індик». Уявіть, що ви перебуваєте на пташиному дворі, відтворити звук індика «бл-бл-бл». Попросіть дитину повторити.

3. Вправи на розвиток фонематичного слуху.

- «Далеко-близько»

Запропонуйте поговорити по звуках, які вимовляють тварини. У процесі розмови поясніть, що, якщо кошеня говорить «мяу», перебуваючи поруч із вами, голос звучить голосно і навпаки. Після цього постарайтеся приміряти на себе роль кошеня, щоб дитина на живому прикладі зрозуміла, про що йде мова.

- «Третій зайвий»

Вимовте кілька однакових складів, наприклад «ла-ла-ла-фа», і попросіть вгадати, який із них зайвий. Коли дитина почне легко справлятися із таким завданням, «зайвий» склад можна ставити не тільки в кінець ланцюжка, а й у середину.

-«Правильно-неправильно»

Правила цієї гри дуже прості: покажіть дитині предмет, наприклад його улюблену іграшку і назвіть його. Після цього поясніть дитині, що він повинен плескати в долоні щоразу, коли ви називаєте предмет неправильно. Таким чином, дитина стане уважнішою і буде краще сприймати інформацію на слух.

- «Назви слово»

У даній вправі дитині потрібно почути слово, в якому зустрічається заданий звук. Назвіть чотири коротких слова, одне з яких і потрібно вгадати. Наприклад, потрібно впізнати звук «Б». У ланцюжку «сад», «бант», «кіт», «сік» дитина повинна назвати слово «бант».

-«Що ти почув?»

Дитина тихо сидить в кімнаті. Запропонуйте заплющити очі й послухати вулицю. Через деякий час дозвольте розплющити очі, та розпитайте дитину про її враження. Можливо вона почула гудок машини або сміх дітей, можливо – голос пташки чи ваше дихання і т.д.

4. Вправи на розвиток інтонаційної виразності.

1. Повільне, гучне і чітко вимова ряду складів.

МА-ША-РА-ЛА-СА-НА-ГА

2. Гра «Твердий-м'який»: б-б', п-п', с-с'...

3. Інтонаційне виділення одного звуку в ряді голосних.

А О І И У Е

4. Підставляння одного голосного до всіх інших.

АА АО АІ АУ АЕ

5. Читання таблиці голосних по горизонталі, по вертикалі, з доповненнями груп приголосних і ін.

ТРА ТРЕ ТРО ТРУ ТРИ

ТРЯ ТРЄ ТРЬО ТРЮ ТРІ

ДОДАТОК Б

Психодіагностика рівня розвитку інтелектуальних здібностей дітей 6—7-річного віку, що вступають до школи.

1) Діагностику загального інтелектуального рівня рекомендується проводити за допомогою наступних методик: «Загальна орієнтація дітей у навколишньому світі і запас побутових знань» (варіант методики для тих дітей, котрі вступають до школи), «Визначення понять, з'ясування причин, виявлення схожості і відмінності в об'єктах», «Формування понять», «Кубик Рубика», «Матриці Равена», методика «Будиночок» Н.І. Гуткіної, служить для діагностики рівня розвитку довільної сфери; методика «Зразок і правило» О.Л.Венгера, спрямована на виявлення рівня розвитку наочно образного мислення; тест «Здібності до навчання в школі» Р. Віцлака, складається з 15 завдань, які дозволяють оцінити рівень розумового розвитку дитини; «Орієнтовний тест шкільної зрілості Керна-Йерасика» – призначений для діагностики готовності дітей до шкільного навчання. Методика «Кубик Рубика» оцінює рівень розвитку наочно-дієвого мислення. Методика «Матриці Равена» призначається для діагностики образно-логічного мислення, а методики «Загальна орієнтація дітей у навколишньому світі і запас побутових знань», «Визначення понять, з'ясування причин, виявлення схожості і відмінності в об'єктах», «Формування понять» — для діагностики рівня розвитку словесно-логічного мислення.

2) Методи діагностики когнітивних процесів у дітей 6-7 років:

- для оцінки уваги — використовуються методика «Кільця Ландольта» (за допомогою цієї методики оцінюються продуктивність, стійкість, розподіл і перемикання уваги), тест «Коректурна проба»;
- для психодіагностики пам'яті — рекомендуються методики оцінки об'єму короточасної зорової і слухової пам'яті, оперативної зорової і слухової пам'яті, а також динамічних особливостей процесу запам'ятовування;

- для психодіагностики уяви — застосовуються методики «Вербальна фантазія» (мовна уява), «Малюнок» (зорова уява) і «Скульптура»;
- для психодіагностики мови — використовуються методики «Визначення понять» і «Визначення пасивного і активного словарного запасу».

3) Психодіагностика рівня розвитку інтелекту у молодших школярів.

1. Діагностика загального інтелектуального рівня проводиться за допомогою методики «Загальна орієнтація дітей у навколишньому світі і запас побутових знань» (варіанти для різних класів, що вчать, з першого по четвертий-п'ятий), «Формування понять», «Уміння лічити про себе», «Кубик Рубика», «Матриці Равена».

2. Методи діагностики когнітивних процесів у дітей молодшого шкільного віку:

При проведенні різносторонньої психодіагностики інтелекту дітей цього віку, яка включає оцінювання всіх когнітивних процесів, додатково можна скористатися тими методиками, які вже були рекомендовані для діагностики когнітивних процесів у дітей шести — семирічного віку.

- для психодіагностики уваги — використовуються методики «Кільця Ландольта» (за допомогою цієї методики оцінюються продуктивність, стійкість, розподіл і перемикання уваги), «Стійкість уваги», «Розподіл уваги», «Оцінка уваги молодшого школяра»;
- для психодіагностики пам'яті — застосовуються методики «Заучування 10 слів», «Оцінка об'єму короткочасної пам'яті», «Діагностика коефіцієнта логічної і механічної пам'яті», «Діагностика типу пам'яті»;
- для психодіагностики уяви — рекомендуються методики «Вербальна фантазія» (мовна уява), «Малюнок» (зорова уява) і «Скульптура»;
- для психодіагностики мови — застосовуються методики «Визначення понять» і «Визначення пасивного і активного словарного запасу»

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Дісюк Каріна Олександрівна _____, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
  - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
  - принципів та правил академічної доброчесності;
  - нульової толерантності до академічного плагіату;
  - моральних норм та правил етичної поведінки;
  - толерантного ставлення до інших;
  - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
  - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
  - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
  - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
  - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
  - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
  - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
  - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
  - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
  - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
  - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
  - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
  - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
  - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
  - не підроблювати документи;
    - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
    - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
  - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
  - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
  - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
  - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
  - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

02.04.2020

(дата)

(підпис)

Дісюк Каріна

(ім'я, прізвище)

ДОВІДКА**про перевірку на текстові збіги у Науковій бібліотеці**

кваліфікаційної роботи СВО Бакалавр

спеціальності 013 Початкова освіта (денна форма)

Автор роботи	Дісюк К
Назва роботи	Дослідження комунікативно-мовленневих вмінь учнів початкових класів засобами психологічної діагностики
Факультет	Педагогічний факультет
Науковий керівник	доцент Ільїна Н.В.
Роботу перевірено за допомогою програмного засобу	Unicheck
Ідентифікаційний номер роботи	ID файлу: 1002567597
Результати перевірки	Схожість 45,0%

Директорка Наукової бібліотеки

Нателла АРУСТАМОВА

Бібліотекарка I категорії

Стефанія Соболь

